

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника

ФІЛОСОФІЯ І МЕТОДОЛОГІЯ НАУКИ

(назва навчальної дисципліни)

ПРОГРАМА

Рівень вищої освіти – третій (освітньо-науковий) PhD

Галузь знань 08 – право

Спеціальність 081 – право

Освітньо-наукова програма «Право»

Івано-Франківськ

2020 рік

РОЗРОБЛЕНО ТА ВНЕСЕНО: Прикарпатським національним університетом
імені Василя Стефаника

РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри
філософії, соціології та релігієзнавства Дойчик Максим Вікторович

Схвалено методичною комісією факультету, інституту.

Протокол від “26” червня 2020 №10.

ВСТУП

Навчальна дисципліна «Філософія і методологія науки» передбачає розгляд основних філософсько-світоглядних проблем і тенденцій розвитку науки, критичне осмислення подій та явищ наукового життя, використання філософської рефлексії для формування власної світоглядної позиції, системного наукового світогляду та загального культурного світогляду. «Філософія і методологія науки» читається аспірантам першого курсу усіх спеціальностей університету і покликана допомогти зрозуміти значення функцій, методологічних можливостей науки, зрозуміти роль науки як культурного феномену та соціального інституту, роль наукових революцій у соціокультурному процесі. Важливою є орієнтація на формування у здобувачів наукового ступеня «доктора філософії» культури наукового мислення, розуміння основних напрямків розвитку філософії науки як галузі філософського знання, вивчення основних тенденцій розвитку сучасної науки, основ академічної культури, етичної складової наукової діяльності вченого-дослідника тощо. Їхнє знання та розуміння породжує вміння окреслювати дослідницьке поле, методологію власного наукового дослідження, а також давати фахову оцінку явищам і подіям наукового життя, соціокультурному процесу. Вагоме місце також займає формування комунікативних навичок і творчих здібностей, важливих для обґрунтування гіпотез і ефективного позиціонування власних наукових здобутків.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою вивчення даного курсу є засвоєння знань про базові цінності, на яких ґрунтується європейська цивілізація.

Завдання:

- розкрити предмет і завдання філософії і методології науки;
- ознайомити з особливостями її історичного розвитку;
- експлікувати найважливіші наукові ідеї представників античної, середньовічної, ренесансної, новочасної та сучасної філософії;
- з'ясувати найважливіші методологічні принципи філософського осмислення буття, людини, свідомості, пізнання, методу, суспільства, культури;
- сформувати системний науковий світогляд;
- вдосконалити навички наукового пошуку, застосування філософських, загальнонаукових методів під час виконання науково-дослідних завдань за темою дисертації.

Загальні компетентності:

- *Інтегральна.* Здатність розв'язувати комплексні проблеми в галузі професійної діяльності, у тому числі дослідницько-інноваційної діяльності, що

передбачає глибоке переосмислення наявних та створення цілісних знань та/або професійної практики.

- здатність до абстрактного та критичного мислення; здатність критично осмислювати події та явища, використовувати філософську рефлексію для формування власної світоглядної позиції, системного наукового світогляду та загального культурного світогляду;
- здатність до розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності за спеціальністю; здатність формувати дослідницьке поле власного оригінального наукового дослідження у відповідності до сучасної парадигми наукового знання;
- здатність застосування методології та методики дослідницької роботи для створення нових системоутворюючих знань; здатність виявляти евристичні можливості та межі наукової методології та використовувати релевантний дослідницький інструментарій;
- здатність аналізувати інформацію подану в різних наукових джерелах, формувати на їхньому тлі власну дослідницьку позицію та професійно вести наукову дискусію;
- здатність дотримуватися професійної етики, принципів академічної доброчесності в наукових дослідженнях та науково-педагогічній діяльності.

Фахові компетентності:

- розуміння змісту найважливіших філософсько-світоглядних проблем;
- розуміння особливостей наукового пізнання у порівнянні з іншими видами пізнання;
- розуміння функцій науки, її ролі як культурного феномену та соціального інституту, ролі наукових революцій у соціокультурному процесі;
- здатність здійснювати порівняльний аналіз особливостей наукових поглядів мислителів різних історичних періодів;
- здатність самостійно досліджувати теоретичні та прикладні проблеми філософії і методології науки та узагальнювати їх в межах власного фахового зацікавлення;
- здатність оперувати найважливішими принципами та методами наукового пізнання;
- здатність вільно користуватися спеціальною термінологією в галузі наукових досліджень;
- здатність, критично переосмислюючи стереотипи, глибоко й всебічно висвітлювати основні питання наукового пізнання, формулювати й аргументовано захищати власну думку щодо змісту дискусійних положень, проявляючи толерантність до поглядів інших людей на ці проблеми, спрямувати набуті знання з філософії і методології науки на вироблення методологічних засад своєї особистої гуманітарної і фахової підготовки;
- здатність виконувати оригінальні дослідження, досягати наукових результатів, які створюють нові знання у правовій сфері та дотичних до неї міждисциплінарних напрямках і можуть бути опубліковані у провідних наукових виданнях з права та суміжних галузей;

- здатність аналізувати методологічні проблеми загальної теорії права;
- здатність демонструвати знання інституційних та функціональних характеристик права, доктрини верховенства права, здатність тлумачити та застосовувати норми права, аналізувати світоглядно-методологічні підходи до пізнання державно-правових явищ;
- здатність застосовувати знання основ педагогічної діяльності, дидактики вищої школи, традиційні та інноваційні форми навчання і педагогічні технології у сфері професійної діяльності.

На вивчення навчальної дисципліни відводиться 90 годин / 3 кредити ЄКТС

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Тема 1 . Філософія і методологія науки: основне коло проблем.

Поняття філософії та проблема її походження. Предмет та об'єкт філософії як відображення фундаментальних питань відношення «людина – світ». Пошук універсальних принципів пояснення форм буття як предмет філософії. Предмет дослідження у гуманітарних, природничих та технічних науках. Основні концепції походження філософії. Проблема виникнення філософії як теоретичної форми осягнення світу. Природа філософських проблем та їх зв'язок з фундаментальними питаннями людського буття. Людиновимірність сутності філософії як методологічний принцип філософії. Філософія як теоретична форма світогляду. Філософія як метанаука та як методологія науки. Методологічна функція філософії у розвитку інших наук. Дискусійність, антиномічність, плюралізм, раціоналізм, системність як особливості філософії. Співвідношення філософії та науки. Структура філософії як науки. Проблема точності філософських та наукових знань. Значення категоріальності філософського знання та універсальності філософських категорій для розвитку науки. Специфіка філософського усвідомлення світу. Основні категорії філософії: їх онтологічний та гносеологічний зміст. Соціальна спрямованість філософського знання. Сутність загальнолюдських цінностей у філософії.

Тема 2. Основні етапи розвитку науки. Періодизація становлення наукових знань. Загальна характеристика східної «протонауки». Методологічні особливості концепцій буття та пізнання у філософії Стародавнього Сходу. Своєрідність філософських систем та шкіл Стародавнього Китаю та Індії. Основні філософські школи Стародавньої Індії та їх провідні ідеї. Філософські школи Стародавнього Китаю: провідні ідеї. Методологічні особливості концепцій буття та пізнання у Давньогрецькій натурфілософії. Проблема першопочатку як початку філософування. Аксиоматичне та інтелектуальне тлумачення першопочатку у натурфілософських вченнях античності. Значення античного атомізму для розвитку філософії та науки. Антропоцентризм софістів та Сократа у вченнях про буття та пізнання. «Теорія

ідей» Платона та її методологічний зв'язок із теорією пізнання. Вчення Платона про душу у контексті теорії пізнання. Діалектика як шлях до пізнання сутності світу та істини. Методологічний зв'язок «теорії ідей» із етичними та суспільно-політичними поглядами Платона. Проблема першооснови буття та його основні причини у метафізиці Аристотеля. Критика Аристотелем гераклітівської філософії. Методологічний взаємозв'язок онтології, гносеології, логіки, етики та соціальної філософії в творчості Аристотеля. Методологічні особливості елліністичного періоду античної філософії. Методологічний вплив античної філософії на становлення Середньовічної філософії. Історичне значення виникнення християнства для формування філософії Середньовіччя. Методологічні особливості апологетики та патристики. Теоцентризм філософських поглядів Середньовіччя. Основні проблеми філософії Середньовіччя. Співвідношення віри та розуму у філософії Середньовіччя. Розвиток номіналізму і реалізму в контексті проблеми універсалій. Співвідношення релігії і філософії, віри і розуму, душі і тіла як методологічні проблеми Середньовічної філософії. Особливості схоластичної філософії. Методологія доведення існування Бога у вченнях Середньовічної філософії. Особливості розвитку арабської середньовічної філософії. Вплив середньовічної філософії на формування історичного розвитку філософії. Основні методологічні риси філософії епохи Відродження. Антропоцентризм та гуманізм філософських поглядів епохи Відродження. Проблема людини і суспільства у поглядах мислителів Відродження. Гуманістичний ідеал справедливого суспільства Т. Мора і Т. Кампанелли. Соціально-філософська і політична доктрина Н. Макіавеллі. Взаємозв'язок природознавчих відкриттів та філософії епохи Відродження. Пантеїзм філософських поглядів. Проблема пошуку універсального методу пізнання у філософських концепціях Нового часу. Емпіризм, раціоналізм, сенсуалізм. Методологічні принципи теорії пізнання Ф.Бекона та критика «схоластичного» розуму. Вчення про «примари» людського розуму. Концепція нової науки та методологічні принципи класифікації наук у поглядах Ф.Бекона. Основні методологічні правила для керівництва розуму Р.Декарта. Сумнів як методологічна основа пізнання Р.Декарта. Принцип тотожності мислення та існування у вченні Р.Декарта. Проблема субстанції у філософії Нового часу: монізм, дуалізм та плюралізм. Методологічні проблеми пояснення людини та суспільства у філософських поглядах мислителів Нового часу. Методологічні особливості «коперніканського перевороту» І.Канта у теорії пізнання. Пізнання як конструювання предмета. Роль суб'єкта у пізнанні світу. Порівняльний аналіз «докритичного» та «критичного» періодів творчості І.Канта. Трансцендентальна естетика, логіка та діалектика у системі філософії І.Канта. Априорні форми чуттєвого, розсудкового та розумового пізнання. Співвідношення априоризму та агностицизму як методологічних принципів філософії І.Канта. Дуалізм феноменального та ноуменального світів у філософській системі І.Канта. Антиномічність як методологічний принцип пізнання фундаментальних проблем

філософії у поглядах І.Канта. Особливості категоричного імперативу І.Канта. Суб'єктивний ідеалізм як методологія творчості Й.Фіхте. Обґрунтування науковчення та принципи науковості у системі філософії Й.Фіхте. Антитетична діалектика Й.Фіхте. Об'єктивний ідеалізм як методологія творчості В.Шеллінга. Проблема об'єкта та суб'єкта, тотожності мислення і буття у філософії В.Шеллінга. Абсолютний ідеалізм як принцип філософії Г.Гегеля. Панлогізм та методологічні особливості феноменології духу та діалектики Г.Гегеля. Антропологічний матеріалізм філософії Л.Фойєрбаха. Сутність християнства. Основні методологічні особливості сучасної філософії. Пліуралізм філософських напрямків сучасної філософії. Волонтаризм та ірраціоналізм як методологічні принципи «філософії життя». Інтуїтивізм як творчий аспект пізнання світу у «філософії життя». Ірраціоналізм як методологічний принцип філософії психоаналізу. Проблема підсвідомого та структура свідомості у філософії психоаналізу З.Фрейда. Філософсько-методологічні проблеми герменевтики. Умови пізнання і розуміння світу у герменевтиці. Герменевтичне коло як методологічний принцип пізнання істини. Філософські проблеми феноменології. Проблема часовості та інтенціальності свідомості у феноменології. Феноменологічна редукція як методологічний принцип пізнання буття. Буття, свідомість та «пограничні ситуації» у філософії екзистенціалізму. Проблема людини та її свободи у філософії екзистенціалізму. Проблема істини у філософії прагматизму. Проблема наукового факту та завдань науки у філософії позитивізму, неопозитивізму та постпозитивізму. Фальсифікаціонізм та методологічний анархізм як основи методології постпозитивізму. Принцип структури як умови пізнання світу у філософії структуралізму та постструктуралізму. Співвідношення філософії та науки у філософії неотомізму. Філософія постмодернізму та методологічний принцип неповноти та фрагментарності пізнання світу.

Тема 3. Гносеологія та проблеми наукового пошуку. Пізнання як відображення. Пізнання як особлива форма духовного освоєння світу. Пізнання як теоретичне освоєння світу. Гносеологія як філософська теорія пізнання. Предмет теорії пізнання та її основні принципи. Предмет та об'єкт гносеології. Проблема можливості пізнання буття та методологічні підходи до пізнання світу. Методологічні проблеми наукових відкриттів. Наукова картина світу як методологічна основа наукового пізнання. Принципи науково пізнання. Системність як методологічний принцип наукового знання. Логіка наукового пізнання. Раціоналізм та агностицизм у пізнанні світу. Структура пізнавального процесу: суб'єкт, об'єкт, мета, засіб результату, метод. Проблема співвідношення суб'єкта та об'єкта пізнання. Емпіричний та теоретичний рівні пізнання. Чуттєве та раціональне у пізнанні. Інтуїція та віра у пізнанні. Проблема джерел пізнання. Проблема можливостей людського пізнання. Проблеми об'єктивності пізнання. Основні теорії пізнавального процесу людини. Методологічні підходи до інтерпретації істини.

Критерії істини у науці та філософії. Діалектика як вчення про наявність протилежностей у формах буття та його розвиток. Сутність діалектики як розвиток та необхідність протилежних начал. Історична генеза предмету та об'єкту діалектики в історії філософії. Особливості античної діалектики. Розвиток діалектики у Німецькій класичній філософії. Антиномічна та трансцендентальна діалектика І.Канта. Суб'єктивна діалектика Й.Фіхте та об'єктивна діалектика В.Шеллінга. Діалектичний метод Г.Гегеля. Діалектика як логіка та теорія пізнання у марксистській діалектиці. Діалектика буття і ніщо екзистенціалізму. Концепція трагічної діалектики. Екзистенційна діалектика. Негативна діалектика. Категорії діалектики та принципи діалектики. Субстанційні (одиночні) та співвідносні (парні) категорії діалектики. Сутність і явище, форма і зміст, можливість і дійсність, необхідність і випадковість, одиничне та загальне, абстрактне і конкретне, історичне та логічне, частина і ціле як категорії діалектики. Принципи єдності історичного і логічного, наявності суперечностей та протилежностей, діалектичної самосуперечності всього існуючого, принцип професійності, тотожності протилежностей, розвитку, загального розвитку явищ, принцип боротьби діалектичних протилежностей, принцип переходу, зняття, матеріальної єдності світу та принцип загального зв'язку у діалектиці. Діалектичні закони. Закон єдності і боротьби протилежностей. Закон переходу кількісних змін у якісні. Закон заперечення заперечення. Діалектичні закони та їх претензія на універсальність пізнання буття. Форми діалектичних процесів та діалектичні різновиди форм буття. Перехід, зняття, становлення, стрибок як форми діалектичних процесів у сфері буття. Розвиток, зміна, рух та спокій як форма діалектичних процесів у сфері природних та суспільних явищ. Рефлексія, саморефлексія, відображення, заперечення як форми діалектичних процесів у сфері духу. Діалектика буття і небуття. Діалектика кінцевого і безкінечного. Діалектика буття і мислення. Діалектика тіла і душі. Діалектика як методологія пізнання та реальне відображення процесів буття. Діалектика як метатеорія філософії. Можливість застосування діалектики для пояснення світу в цілому. Включення діалектики у склад логіки та розгляд діалектики як логіки і теорії пізнання. Динаміка наукового пізнання: інтеграція та диференціація науки. Логіка та методологія наукового дослідження. Співвідношення методу та методології. Проблема оптимального вибору методів наукового пізнання.

Тема 4. Наука як рушійна сила сучасного прогресу. Етика науки. Поняття «прогрес» та «науково-технічний прогрес». Специфіка соціальних та природних законів. Закони суспільного буття та об'єктивний зміст. Співвідношення суспільних законів та волі людини. Методологічні підходи до суспільного прогресу та його критеріїв. Позитивні та негативні наслідки науково-технічного прогресу. Методологічні проблеми побудови громадянського суспільства в Україні. Проблема майбутнього як методологічна проблема соціальної філософії. Соціальне

прогнозування, його типи і методи. Методологічні підходи до інтерпретації суб'єкта історії та чинників історичного розвитку. Аксиологічний підхід до життя людини і суспільства в історичному процесі. Проблема сенсу історії. Закони логіки та закони науки. Поняття законів та закономірностей в науці. Співвідношення законів природи та законів суспільства як методологічна проблема. Методи та методологія наукового пізнання. Сутність поняття «наукова революція». НТР та її соціальні наслідки. Поняття «глобальні проблеми людства». Методологічні підходи до пояснення духовної діяльності. Поняття духовності та духу. Духовність як моральність. Аксиологічний вимір духовності. Моральний вибір і моральна відповідальність у науці. Поняття академічної доброчесності. Академічна доброчесність як чинник суспільних трансформацій. Прояви академічної недоброчесності в навчальній та науковій роботі. Академічна доброчесність та її інструменти. Академічна доброчесність: данина моді чи життєва необхідність?

3. Рекомендована література

Базова

1. Академічна доброчесність: проблеми дотримання та пріоритети поширення середмолодих вчених: кол. моногр. / за заг. ред. Н.Г. Сорокіної, А.Є. Артюхова, І.О. Дегтярьової. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2017. 169 с.
2. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету / Міжнарод. благод. Фонд «Міжнарод. фонд. дослідж. осв. політики»; за заг. ред. Т.В. Фінікова, А.Є. Артюхова. К. : Таксон, 2016. 234 с.
3. Андрущенко В. П., Михальченко М. І. Сучасна соціальна філософія. [Текст] : курс лекцій. К. : Генеза, 1996. 368 с.
4. Андрущенко В. П. Історія соціальної філософії: (Західноєвропейський контекст). К. : Тандем, 2000. 416 с.
5. Бичко А. К., Бичко І. В., Табачковський В. Г. Історія філософії: підручник. К. : Либідь, 2001. 408 с.
6. Дойчик М. В. Ідея гідності людини у сократичних діалогах Платона. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. 2015. Вип. 102 (10). С. 305–309.
7. Дойчик М. В. «Действуя достойно, мы становимся достойными»: феномен достоинства в «Никомаховой этике» Аристотеля. Социальное воспитание: научный журнал. Витебск, 2015. №1 (5). С. 30–37.
8. Дойчик М. В. Гідність людини у філософії стоїцизму. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. 2009. Вип. 17. С. 203–212.
9. Дойчик М. В. Ідея гідності людини в європейському ренесансному гуманізмі. Гілея: науковий вісник. 2010. Вип. 40. С. 125–131.
10. Дойчик М. В. Ідея гідності у філософії Томаса Гоббса. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. 2018. Вип. 132 (5). С. 150–156.
11. Дойчик М. В., Гоян І. М. Егалітаристський підхід до розуміння гідності людини у соціально-етичній концепції Джона Локка. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. 2018. Вип. 138 (11). Ч.2. Філософські науки. С. 12–16.
12. Дойчик М. В. Толерантність як вияв гідності нації. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. 2008. Вип. 15. С. 273–280.

13. Дойчик М. В. Категорія «гідність» у філософії Імануїла Канта. Вісник Прикарпатського університету. Філософські і психологічні науки. 2011. Вип. 14. С. 87–92.
14. Історія філософії [Текст]: словник за заг. ред. В. І. Ярошовця. . К. : Знання України, 2006. 1200с.
15. Ратніков В.С. Основи філософії науки і філософії техніки: навчальний посібник. Вінниця: ВНТУ, 2012. 291 с.
16. Рассел Б. Історія західної філософії. К. : Основи, 1995. 759 с.
17. Степин В.С. Философия науки. Общие проблемы: учебник для аспирантов и соискателей ученой степени кандидата наук. М : Гардарики, 2006. 384 с.
18. Філософія та методологія науки: підручник / Добронравова І.С., Сидоренко Л.І. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2008. 223 с.
19. Філософія науки: підручник / Добронравова І.С., Сидоренко Л.І., Чуйко В.Л. та ін. Київ: ВПЦ «Київський університет», 2018. 255 с.
20. Філософія науки. Навчальний посібник / Сторожук С.В., Гоян І.М., Данилова Т.В., Матвієнко І.С. Івано-Франківськ: Видавець Кушнір Г.М., 2017. 588 с.
21. Філософія науки: навчальний посібник: [Електронне видання] / Кузь О.М., Чешко В.Ф. Харків: ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2017. 172 с.
22. Хостантинов В.О. Філософія науки: курс лекцій. Миколаїв: МНАУ, 2017. 188 с.
23. Doichyk M. Cultivating dignity in Jean-Jacques Rousseau's social-ethical conception: gender aspect / Maksym Doichyk // Вісник Прикарпатського університету. Філософські науки. – Івано-Франківськ: Видавництво Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника, 2018. – Випуск 21. – С.16-22.
24. Doichyk M. Protestant view on Human Dignity from the perspective of Max Weber's methodological individualism: social potential. Релігія та Соціум: міжнародний часопис. 2018. № 1-2 (29-30). С. 71–77.
25. Doichyk M, Doichyk O. The Idea of Dignity in Contemporary Scientific Discourse. Epistemological studies in Philosophy, Social and Political Sciences, 2019. 2 (2). P. 3 – 12.

Допоміжна

1. Апресян Р.Г. Толерантность и ценности гражданского общества / http://www.sakharov-center.ru/publications/Cennosti_i_lichnost/09.ht
2. Аристотель. Сочинения : в 4-х т. Москва: Мысль, 1983. Т. 4. 830 с.
3. Аристотель. Этика. Политика. Риторика. Поэтика. Категории. Минск: Литература, 1998. 1392 с.
4. Афанасий Великий. Творения : в 4 частях. Свято-Троицкая Сергиева Лавра, 1902. Ч.1. 473 с.
5. Афинагор Афинянин. О воскресении мертвых. Москва: Сибирская Благовонница, 2013. 43 с.
6. Бекон Ф. Сочинения : в 2 т., Т.1.; сост., ред., вступ. ст. А. Л. Субботина. Москва: Мысль, 1971. 590 с.

7. Блаженный Августин. Творения : в 4 т. Т. 4: О Граде Божием. Книги XIV–XXII. Санкт-Петербург: Алетейя; Киев: УЦИММ-Пресс, 1998. 592 с.
8. Богослов Григорий. Творения: в 2 т. Санкт-Петербург: Издательство П.П. Сойкина, 1912. Т. 1. 680 с.
9. Василий Великий. Творения: в 2 т. Москва: «Сибирская благовонница», 2009. Т.1. 750 с.
10. Всесвітнє дослідження цінностей / <http://www.worldvaluessurvey.org/> -
11. Гаврилова И. Н. Западные трактовки социальной справедливости (Обзор концепций) // Социологические исследования, – № 3, – 2009, С. 36-44/
http://www.ecsocman.edu.ru/data/809/731/1223/ZAPADNYE_TRAKTOVKI_SOTSIALNOJ_SPRAVEDLIVOSTI.pdf
12. Гоббс Т. О человеке. Сочинения : в 2 т. Т. 1. Москва: Мысль, 1989. С. 219–270.
13. Гоббс Т. Левиафан, или Материя, форма и власть государства церковного и гражданского. Москва: Мысль, 2001. 478 с.
14. Грин Д. Дж. Возвращение в гражданское общество: Социальное обеспечение без участия государства / Д. Дж. Грин. – М.: Новое издательство, 2009. – 220 с.
15. Гутман Е. Комунітаристська критика лібералізму // Лібералізм: антологія. - ВД"Простір", "Смолоскип", 2009. - С. 350-361.
16. Декарт Р. Сочинения : в 2 т. Т. 1 / сост., ред., вступ. ст. В. В. Соколова. Москва: Мысль, 1989. 654 с.
17. Златоуст Иоанн. Творения. Санкт-Петербург: Издание СПб. Духовной Академии, 1897. Т.3. Кн.1. 970 с.
18. Йегер В. Пайдейя. Воспитание античного грека в 2-х тт. Т. 1. Москва: «Греко-латинский кабинет» Ю.А. Шичалина, 2001. 608 с.
19. Йегер В. Пайдейя. Воспитание античного грека в 2-х тт. Т. 2. Москва: «Греко-латинский кабинет» Ю.А. Шичалина, 1997. 336 с. Історії європейської ментальності. – Львів, 2004.
20. Кант І. Критика практичного розуму / пер. з нім., прим. та післям. І. Бураковського ; наук. ред. А. Єрмоленко. Київ: Юніверс, 2004. 240 с.
21. Карабущенко П. Элитология Платона [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.gumer.info/bogoslov_Buks/Philos/karab/13.php.
22. Киркегор С. Наслаждение и долг. Київ: AirLand, 1994. 504 с.
23. Климент Александрийский. Стромати. Т. 1. (Книги 1-3). Санкт-Петербург: «Издательство Олега Абышко», 2003. 544 с.
24. Крепон Марк. Європейські іншості // Філософська думка, 2010. – № 1. – 89-99.
25. Лаэртский Диоген. О жизни, учениях и изречениях знаменитых философов. [Изд. 2-е]. Москва: Мысль, 1986. 571 с.
26. Локк Дж. Два трактата о правлении. Сочинения: в 3 т. Т. 3. Москва: Мысль, 1988. С. 137–405.

27. Локк Дж. Мысли о воспитании. 1691 ... что изучать джентльмену. 1703. Сочинения: в 3 т. Т. 3. Москва: Мысль, 1988. С. 407–614.
28. Локк Дж. Опыт о человеческом разумении. Кн. 1–3. 1689. Сочинения: в 3 т. Т. 1. Москва: Мысль, 1985. С. 78–582.
29. Малахов В.А. Этика: Курс лекцій. Навч. посібник. – 4-те вид. – К.: Либідь, 2002. – 384 с.
30. Марк Аврелий. Наедине с собой. Размышления / пер. с древнегреч. А. Добровольского. Киев; Черкассы: РИЦ «Реал», 1993. 148 с.
31. Матвеев П.Е. Моральные ценности / Владим. гос. ун-т. Монография. – Владимир, 2004. – 190 с.
32. Мень А. (о.) История религии [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.alexandrmen.ru/books/tom4/4_gl_15.html.
33. Ницше Ф. О пользе и вреде истории для жизни. Сочинения: в 2 т., Т. 1: Литературные. Москва: Мысль, 1990. С. 158–230.
34. Ницше Ф. Человеческое, слишком человеческое. Сочинения: в 2 т. Т. 1: Литературные памятники. Москва: Мысль, 1990. С. 231–490.
35. Ориген. О началах [Электронный ресурс]. Казань: Типо-литография Имп. Университета, 1899. 386 с. Режим доступа: http://www.odinblago.ru/origen_o_nachalah/
36. Питання в тому, чи знайдемо ми об'єднанчі теми для нової Європи // Філософська думка, 2010. – № 1. – с.100-113.
37. Платон. Гиппий Меньший. Диалоги / пер. С. Шейнман-Топштейн. Москва: Мысль, 1986. С. 363–376.
38. Платон. Горгий. Собрание сочинений: в 3 т., Т.1. Москва: Мысль, 1968. С. 447–527.
39. Платон. Государство. Собрание сочинений: в 3 т., Т.3. Москва: Мысль, 1971. С. 327–629.
40. Платон. Критон. Избранные диалоги / пер. М.С. Соловьева. Москва: Художественная литература, 1965. С. 43–54.
41. Платон. Менон. Собрание сочинений: в 4 т., Т. 1. Москва: Мысль, 1990. С. 70–100.
42. Платон. Федон. Собрание сочинений: в 4 т., Т. 2. Москва: Мысль, 1993. С. 57–118.
43. Прокофьев А.В. Социальная справедливость: нормативное содержание и история становления понятия / <http://iph.ras.ru/page53519131.htm>
44. Рассел Б. Мудрость Запада. Москва: Панорама, 1998. 476 с.
45. Рікер Поль. Концепт відповідальності (есе семантичного аналізу) // Право і справедливність. К.: Дух і літера. – Київ, 2002. – с.42 – 71.
46. Рікер Поль. Право і справедливність. К.: Дух і літера. – Київ, 2002.
47. Роулз Дж. Справедливість як чесність: політична, а не метафізична [Текст]// Лібералізм [Текст]: антологія. - ВД"Простір", "Смолоскип", 2009. - С.801 - 824.

48. Руссо Ж.-Ж. О причинах неравенства. Антология мировой философии: в 4 т., Т.2. Москва: Мысль, 1970. С. 560–567.
49. Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре, или принципы политического права [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://www.civisbook.ru/files/File/Russo.O_dogovore.pdf.
50. Руссо Ж.-Ж. Эмиль, или О воспитании. Педагогические сочинения: в 2 т. / под ред. Г. Н. Джибладзе; сост. А. Н. Джуринский], Т. 1. Москва: Педагогика, 1981. 656 с.
51. Сенека, Луцій Анней. Моральні листи до Луцілія / пер. з лат. А. Содомори. Київ: Основи, 1999. 603 с.
52. Тертуллиан. Апологетик. Творения Кв. Септ. Флор. Тертуллиана. Часть 1. Апологетические сочинения Тертуллиана / пер. Н. Щеглова. Киев: Тип. Акц. Об-ва "Петр Барский, в Киеве". 1910. С. 81–204. [Электронный ресурс]. Режим доступа: <https://azbyka.ru/otechnik/Tertullian/apologetik/>
53. Ценности гражданского общества и личность : Книга для учителя / Фонд Андрея Сахарова ; сост. А. И. Михайлова. - М. : Гардарики, 2001. – 238 с.
54. Цицерон. О старости. О дружбе. Об обязанностях. Москва: Наука, 1993. 245 с.
55. Шопенгауэр А. Мир как воля и представление. Афоризмы и максимы. Новые афоризмы. Минск: Литература, 1998. 1408 с.
56. Эпиктет. Энхиридион (Краткое руководство к нравственной жизни). Симпликий. Комментарий на «Энхиридион» Эпиктета. Санкт-Петербург: Владимир Даль, 2012. С. 55–83.
57. Юркевич П. Д. Из науки о человеческом духе. Вопросы философии. Институт философии АН СССР. Москва: Правда, 1990. С. 105–193.
58. Юркевич П. Д. Сердце и его значение в духовной жизни человека, по учению слова Божия. Вопросы философии. Институт философии АН СССР. Москва: Правда, 1990. С. 70-104.
59. Чандрен Кукатас. Теоретические основы мультикультурализма / <http://inliberty.ru/library/study/327/>
60. Этика: Учебник / Под общей редакцией А.А. Гусейнова и Е.Л.Дубко. – М.: Гардарики, 2000.
61. Discrimination in the EU in 2012. Eurobarometer Special Surveys. European Commission / http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_393_en.pdf
62. Flyvbjerg, Bent. «Habermas and Foucault: Thinkers for Civil Society?» // British Journal of Sociology, vol. 49, no. 2, June 1998, pp. 210–233.
63. Sanjin Dragojevic, «Culture of Peace and Management of Cultural Diversity: Conceptual Clarifications», in: CULTURELINK, vol. 10, No 29, November 1999, p. 131–137.

64. The european values study: a third wave (Source book of the 1999/2000 European Values Study surveys). - Tilburg University, 2001.
White Paper on Intercultural Dialogue (Launched by the Council of Europe Ministers of Foreign Affairs at their 118th Ministerial Session (Strasbourg, 7 May 2008). – Strasbourg, 2008 / http://www.coe.int/t/dg4/intercultural/source/white%20paper_final_revised_en.pdf
65. <https://d-learn.pnu.edu.ua/>
66. <http://lib.pnu.edu.ua/>
67. <http://www.philosophy.ua/ua/news/>
68. <http://www.royalinstitutephilosophy.org>

4. Форма підсумкового контролю успішності навчання: екзамен

5. Засоби діагностики успішності навчання: усні опитування на семінарських заняттях, тестування, виконання індивідуального наково-дослідного завдання за темою дисертації.

Завідувач кафедри філософії,
соціології та релігієзнавства

М.В. Дойчик